

TÜRKÇEDE OLUMSUZ FİLLERİN GENİŞ ZAMAN BİÇİMBİRİMİ

Semra ALYILMAZ*

ÖZET

Türkçe dil bilgisi kitaplarında ve konuyla ilgili diğer çalışmalarda Türkçede fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılan biçimbirim (/ -mA- / ve türevleri) ile geniş zaman biçimbirimi (/ -°r+ / ⇔ / -z+ / ⇔ / -s+ / ⇔ / -Ø+ /) genelde birlikte “geniş zamanın olumsuzluk biçimbirimi” olarak değerlendirilmiştir. Oysa / -mA- / ve türevleri, fiillerin olumsuzluk kategorisinin; / -z+ / ve türevleri ise, olumsuzluk kategorisindeki fiillerin geniş zamanının yapımında kullanılan iki ayrı görevli dil ögesidir.

Bu makalede tarihî ve çağdaş Türk lehçelerindeki olumlu ve olumsuz fiillerin geniş zamanlarının çekimlerinde kullanılan görevli dil ögeleri (işaretli ve işaretsiz biçimbirimler) üzerinde durulmakta; Türkiye Türkçesinde olumsuz fiillerin geniş zaman biçimbirimlerinin / -mAz+ / değil; I. teklik ve I. çokluk şahıslar için: / -Ø+ /; diğer şahıslar içinse: / -z+ / olduğu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, fiil, olumsuz fiiller, geniş zaman biçimbirimi.

AORIST MORPHEME OF NEGATIVE VERBS IN TURKISH

ABSTRACT

The morpheme (/ -mA- / and its derivations) and the aorist morpheme (/ -°r+ / ⇔ / -z+ / ⇔ / -s+ / ⇔ / -Ø+ /), as used in the negative forms of the verbs in Turkish, have usually been considered together as the “negative morpheme of aorist” in the Turkish grammar books and other related works in literature. Yet, / -mA- / and its

---

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü semraalyilmaz@mynet.com

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*
Volume 5/4 Fall 2010

derivations, and /-z+/ and its derivations are two separate particles, the former being used for negation category of the verbs, and the latter being used for the formation of the aorist of the verbs under the negation category.

This article considers the particles (signed and unsigned morphemes) as used in the aorist formations of the positive and negative verbs in the historical and modern Turkish dialects; and emphasizes that the aorist morpheme of the negative verbs in Turkey's Turkish is not /-mAz+/, but it is /-Ø+/, for the first singular and plural pronouns; and /-z+/ for other pronouns.

Key Words: Turkish, verb, negative verbs, aorist morpheme.

1. Türkçede Zaman Kavramı ve Geniş Zaman:

Zaman, belleğimizin yarattığı, başı ve sonu olmayan soyut bir süredir. Dil bilgisinde zaman eylemin yapılmakta olduğunu, yapıldığını, yapılacağını bildiren soyut süre kavramıdır (Bozkurt, 1995, 62).

İnsanoğlu zaman adını verdiği bu uçsuz bucaksız kavramı, birtakım gruplara ayırarak sınırlandırmaya çalışır. Çünkü söylediklerini olayın gerçekleşme ya da kendi konuşma anına göre bu zaman çizgisi üzerine yerleştirme zorunluluğu hisseder (Üstünova, 2010, 33).

Dil dışı “zaman”ın ne olduğu yolundaki çoğu felsefi tartışmaları bir kenara bırakarak basitçe ifade etmek gerekirse, bir dildeki “zaman sistemi”ni (“tempssystem”) açıklamak; “olay” ile “konuşma”nın (“sprechereignis”) ilişkilerini “eş zamanlı” (“gleichzeitigkeit”) veya “art arda” (“reihenfolge”) olma bakımından kurmak ve metin bağlamına göre “zaman çizgisi” üzerinde “zaman dilimi”ni belirlemektir (Uğurlu, 2003, 127).

Fiilin karşıladığı eylemin meydana geldiği zaman bölümüne “fiilde zaman” denir. Zaman kavramı, çekimli fiilin temel ögesidir. Eylemler ister ortaya çıkmış olsun ister çıkması tasarlansın zaman kavramı ya açık olarak ya da dolaylı olarak vardır (Özdemir, 1989, 178).

Türkçede zamanlar “yalın zamanlar” ve “birleşik zamanlar” olmak üzere ikiye ayrılır. Yalın zamanlar “geçmiş zaman”, “şimdiki

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

zaman”, “gelecek zaman” ve “geniş zaman”dan; birleşik zamanlar ise, “hikâye”, “rivayet” ve “koşul” birleşik zamanlarından oluşur. Bunlara bir de katmerli birleşik zamanlar eklenir (Bozkurt, 1995, 62).

Tarihî ve çağdaş lehçe ve ağızları da dikkate alındığında Türkçenin fiillerin zamanlarını ifade etme açısından oldukça zengin bir yapıya sahip olduğu görülür.¹ İlk örnekleriyle Türkçenin en eski yazılı belgelerinde karşılaşılan fiillerin geniş zamanda ifade edilişleri de bu zengin yapı içinde ayrı bir yere ve öneme sahiptir.

Türkçe dil bilgisi kitaplarında ve konuyla ilgili diğer kaynaklarda geniş zamanla ilgili olarak genelde birbirinin benzeri tanımlara ve açıklamalara yer verilmiştir.

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde geniş zamanla ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

Geniş zaman, adından da anlaşılacağı gibi, her zamanı içine alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eden zamandır. Geniş zaman eklerinin asıl fonksiyonu bu “her zaman”ı ifade etmektir. Bu her zaman ifadesine dayanılarak geniş zaman ekleri çeşitli zamanlar için kullanılır. Geçmiş zamanda başlayıp şimdiki zamanda devam eden, böylece daimilik vasfını kazanmış olan hareketler için bu fiil zamanı kullanıldığı gibi, gelecek zamanda olacak veya yapılacak hareketler için de bu çekime başvurulabilir. Demek ki, geniş zaman ekleri üç çeşit zaman ifade ederler: 1. Her zaman 2. Geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zaman 3. Gelecek zaman. İşte geniş zaman ekleri hareketin bu üç zaman bölümünden birinde ortaya çıktığını veya çıkacağını göstermek için kullanılır (Ergin, 1993, 291).

Zeynep Korkmaz, “*Gramer Terimleri Sözlüğü*” ve *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* adlı eserlerinde geniş zamanla ilgili olarak şunları belirtmektedir:

¹ Türkçede, cümlede kullanılan zaman tümleçleri / zaman bildiren zarf tümleçleri, yüklemün bünyesinde bulunan ve eylemin zamanını bildiren biçimbirimlerin kendi işlevi dışında da (farklı zamanları ifade etmek için de) kullanılmasına imkân verir. Bu durum için kimi araştırmacılar “*zaman kayması*”, kimi araştırmacılar “*görünüş (aspekt)*”, kimi araştırmacılar da “*bakış (aspektotempora)*” terimlerini kullanmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bk: Yaman, 1999; Uğurlu, 2003; Akçataş, 2004; Johanson, 2007... Geniş zaman biçimbirimi (/Ar+, /-Ir+, /-Ur+, /-r+) de eski Türkçe döneminden bu yana farklı zamanların (başta şimdiki zaman ve gelecek zaman olmak üzere) ifadesinde en yaygın olarak kullanılan görevli dil öğelerindedir (Gabain, 1988; Alyılmaz, 1994; Kuznetsov, 1997; Türk, 1999; Barutçu-Özönder, 1999; Ercilasun, 2007...). Ayrı bir araştırma ve incelemenin konusu olan bu husus, makalede değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Geniş zaman, fiilin sürekli olarak yapıldığını, hâlen yapılmakta olduğunu veya yapılacağını belirten zaman ve kip. Türkçe’de bu kip –Ar, (I)r / (U)r ekleriyle kurulur (Korkmaz, 1992, 70).

Adından da anlaşılacağı üzere, geniş zaman kipi, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman kesimindeki oluş ve kılışları içine alır. Her üç zaman arasında gidip gelen bir esnekliğe sahiptir. Ekte esas itibarıyla “her zamanı” içine alan bir süreklilik işlevi vardır. Bu işlevi dolayısıyla, sık sık yapılan, alışkanlık ya da âdet hâline gelen veya her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan oluş ve kılışlar hep bu kiple anlatılır. Deyim yerinde ise, kipi zaman üstü bir anlatıma sahip olduğu söylenebilir. Bu özelliği dolayısıyla “genel yargılar, kanunlar, kurallar, hikmetler, vecizeler ve atasözleri” ifadesini hep bu kipte bulur (Korkmaz, 2003, 637).

Günay Karaağaç da *Türkçenin Söz Dizimi* adlı eserinde geniş zaman, bu zamanın kapsamı ve işlevi ile ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir:

Geniş zaman, geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları içine alan belirsiz bir zamandır. Dil kullanımı şimdiki zamanda yapılmakta, geçmiş ve gelecek konu edilmektedir. Şimdiki zamanda gelişen dil kullanımını geçmiş ve geleceğe yayan, geniş zamandır. Geniş zamanı, en çok da şimdiki zamanın yanına koyan gerçek budur ve (bu sebeple) birçok dilde, geniş zaman ile şimdiki zamanı sıkı bir ilişki içinde buluruz.

Geniş zaman, şimdiki zamanda gerçekleşmekte olan dil kullanımını, yani düşünme ve konuşmaları, geçmişe ve geleceğe yönlendiren bir zamandır. Bu yüzden, geniş zaman, süreklilik, kalıcılık ve alışkanlık bildiren bir şekil çekimi gibi, belirsiz zamanlara işaret eden bir ara zamandır. Bu belirsizlik, onu, biraz da olsa şekil kiplerine yaklaştırır ve zaman zaman geniş zaman ve birleşik çekimleri istek, gereklilik gibi şekil çekimleri için de kullanılır (Karaağaç, 2009, 88-89).

Yukarıdaki alıntılardan da hareketle geniş zamanı “fiilin gösterdiği, belirttiği hareketin geniş zamanda yapıldığını / yapılmakta olduğunu bildiren; bütün zamanları kapsayan (geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanları da içine alan) zaman” olarak tanımlamak mümkündür.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

2. Olumlu Fiillerin Geniş Zaman Biçimbirimi:

Türkçede fiillerin olumlu / edimli² şekilleri, olumsuz / edimsiz şekilleri (/mA-/) karşısında işaretli (/ø-/)'dir. Yani fiillerin olumlu şekillerini gösteren özel bir ek yoktur (Gemalmaz, 1978, 1995, 337; Alyılmaz, 1994, 43).

Türkçede varlıkların somut veya soyut hareket niteliklerinin zaman ve şahısla ifade edilebilmesi için iş, oluş, kılış, hareket ifade eden sözcükler (fiiller) üzerlerine zaman ve şahıs bildiren işaretli veya işaretli görevli dil öğelerini (ekleri) alırlar (Gemalmaz, 1978, 1995, 337-339; Alyılmaz, 1994, 84).

Olumlu bir kılışı, oluşu (fili) “geniş zaman”da ifade etmek için Türkçede fiil kök, köken ve gövdelerinin üzerlerine genelde aynı biçimbirimler (/Ar+/, /Ir+/, /Ur+/, /r+)³ getirilmiştir:

² Efrasiyap Gemalmaz, Türkçede fiillerin olumsuzluk eki almadan da olumsuzluk bildirdikleri / olumsuz anlam taşıdıkları gerçeğini dikkate alarak Türkçe dil bilgisi ve dil bilimi kitaplarında fiiller için kullanılan **olumlu** ve **olumsuz** terimleri yerine **edimli** ve **edimsiz** terimlerini kullanmayı tercih etmektedir (Gemalmaz, 2010, 104).

³ Araştırmacılar geniş zaman biçimbiriminin kökeni hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Petro İ. Kuznetsov, “*Türkiye Türkçesi Morfoetimolojisine Dair*” başlıklı makalesinde geniş zaman biçimbiriminin etimolojisiyle ilgili farklı bilim adamları tarafından ileri sürülen görüşlere de yer vererek şunları belirtir: *İlgilendiğimiz konuya kaynaşma kuramının taraftarları sıfatıyla eğilen G. Doerfer, E. A. Grunina, L. Johanson ve B. A. Serebrennikov'un keza –(o)r ekini bir ortaç veya yönelme - verme hâli ekinden çıkarmayı düşünen N. A. Baskakov ile A. N. Kononov'un tahminlerini bir yana bıraktığımız gibi incelediğimiz ekin kökenini “er” isminde görmek isteyen J. Deny veya “er-“ fiilinde arayan İ. A. Batmanov'un görüşlerini de gerekçeli bulmuyoruz. Kononov, 80'li yıllarda yeni bir tahminde bulunup –yur / -yar lahikalarında bir -gu / -ga ekiyle bir –r ekini gördü. Fakat hiçbir anıtta hiçbir lehçede geniş zaman ekindeki y yerinde bir ğ / g görülüşü değildir. Hem ğ, g olsa seveyür, bakayur şekilleri oluşmaz, sevgür, bakğur (bakğur) olurdu. ... Eğer geniş zaman (sabık şimdiki zaman) ekinin en kadim biçimi –yur, -yür (veya –yor, -yör) ise, kökenini bulmak zor değildir. Kökeni elbette ki yor (veya yori, yürü) filidir. Yalnız bir soruyu izaha hacet vardır: Şimdiki zamanla yürü (yor) fiili arasında ne gibi bir bağ olabilir? Anlaşıyor ki yor (yürü) fiili “yarı yardımcı” bir fiil olarak ilkin – ve uzun zaman-sadece devinim (hareket) ifade eden fiillere takıldı, örneğin kel yor yahut da kel yürü (=geliyor; yani madem yürü(yor), adım atıyor, demek ki gel(mek) eylemi henüz tamamlanmış sayılmaz), ket yor yahut ket yürü (=gidiyor; madem adım attığını yürüdüğünü görüyoruz, ket(mek) eyleminin herhalde geçmişle ilgisi yoktur). Ancak kel, ket (kit), bar (var), in, çık gibi devinim fiillerine şimdiki zaman anlamını vermek üzere iyice bağlandıktan sonra yor (yürü) fiili “yarı yardımcı”lıktan çıkmış, tam “yardımcı fiil” olarak başka fiillere de katılmaya başlamıştı, meselâ yat yor (“yatıp yürüyor” değil tabii, sadece “yatıyor” anlamında). Yor (yürü) yardımcı fiilinin –yor (-yür) ekine dönüşmesi (mesela yat yor ya da yat yürü > yat –yor, yat –yür) hiçbir izah istemez. Geniş zamanla gelecek zaman, -yür (-yor) ekinin çok sonra edindiği anlamlardır (Kuznetsov, 1997, 206-207).). Konu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

*Fiil kök, köken veya gövdesi - geniş zaman
biçimbirimi+şahıs eki*

“Geniş zaman” terimi günümüzdeki bazı Türk lehçelerinin (Çuvaş, Saha, Başkurt, Tuva, Hakas...) gramer kitaplarında kullanılmamakta; geniş zaman biçimbirimi de kullanıldığı yere göre “şimdiki zaman” veya “gelecek zaman” eki olarak adlandırılmaktadır.⁴ Konu hakkında Ahmet Bican Ercilasun, Leyla Karahan ve Fatih Kirişçioğlu’nun editörlüğünde hazırlanan *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I –Fiil- Basit Çekim* adlı eserde şu ifadelere yer verilmektedir:

Türkiye gramerciliğinde “geniş zaman”, Batı gramerlerinde “aorist” olarak adlandırılan -(14)r / -Ar ekli kip; diğer Türk yazı dillerine ait gramerlerde çoğunlukla “gelecek” zaman kabul edilir ve “gelecek zaman” (gelecek, gelecek, kelesi, kelecek, keliçek, kelisek, bolluk, keleyek, keler, polar, pulas) terimi “belirsiz, kesin olmayan, şüpheli tahmini) anlamlarına gelen sıfatlarla birlikte kullanılır. Uygur gramerciliğindeki bitmeyen şimdiki zaman (Pütmiğän Hazırqi Zaman) teriminde de “bitmeyen” sıfatıyla “gelecek zaman”a gönderme yapılır. Saha gramerlerindeki “bilinçli birieme” terimi ise, “şimdiki zaman” demektir. En eski dönemlerden itibaren görülen ve çok kullanılan bu kip başlangıçta gelecek zamanı seyrek olarak ifade ediyordu. Kipin iki ana işlevi vardı: 1) genel hükümleri ifade etmek, 2) şimdiki zamanı bildirmek. Tabiatla devamlı olagelen, her zaman yapılan “su akar, ateş yakar, kuş uçar, insan yalan söylemez, su uyur, insan uyumaz” gibi genel hükümler başlangıçtan beri bu kiple ifade edilir. Genel hükümleri anlattığı için de atasözlerinde ve hikmetlerde hep bu kip kullanılır... (Bu kipin) Göktürk, Uygur ve Karahanlı metinlerinde şimdiki zaman anlamı da aynı şekilde yaygındır... Kâşgarlı Mahmut bu kipten hem “muzari”, hem “istikbâl” olarak bahsetmektedir (DLT II, 34). Şüphesiz “muzari” ile şimdiki zaman, “istikbal” ile geniş zaman (genel hükümler) kastedilmektedir. Et-Tuhfetü’z-Zekiyye’de de “Bu kip ya yalnız hâl için olur; ya da hem hâl’e hem gelecek zaman’a ihtimali olabilir... Hem hâl’e hem gelecek zamana ihtimali bulunan hâl kipinde kelir men, kelir biz... denir” denilmektedir. Kipin şimdiki zaman işlevi tarihî Türk yazı dillerinde uzun süre devam etmekle birlikte bu işlev gittikçe azalmış; belirsiz gelecek zaman işlevi ise gittikçe artmıştır. “Genel hükümler, her zaman olan ve yapılan işler” işlevi ise tarihî yazı dillerinde de

bk: Gabain, 1988; Erdal, 2004; İlker, 1997; Kuznetsov, 1997; Toprak, 2005, Gemalmaz, 2010...

⁴ Konu ile ilgili olarak ayrıca *bk:* Türk, 1999; Kubatov, 2001; Yılmaz, 2002; Bozkurt, 2005; Kasapoğlu-Çengel, 2005; Alkaya, 2008...

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

bugünkü yazı dillerinde de aynı sıklıkta kullanılmaya devam etmiştir. Kipin şimdiki zaman işlevinin gittikçe azalması ve kaybolma derecesine gelmesinin sebebi, şüphesiz analitik şimdiki zamanların ortaya çıkması ve yaygınlaşmasındandır (Ercilasun – Karahan - Kirişçioglu vd, 2006, 383-384).

Ahmet B. Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri –Fii-* adlı kitabında ve “Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler” başlıklı makalesinde *Türkçede geniş zaman ekinin –ur / -ür ve –ar / -er olmak üzere başlangıçta iki şeklinin bulunduğunu; bunlardan –ur / -ür’ün türemiş fiillerde, –ar / -er’in ise, basit fiillerde kullanıldığını; diğer geniş zaman eklerinin (–ır / -ir; -r) de bu iki şekilden türediğini belirtir*⁵ (Ercilasun, 1984, 102-133; Ercilasun, 2007, 359-363).

Tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde geniş zamanın olumlu çekiminde kullanılan biçimbirimler bilim adamları ve konunun uzmanları tarafından aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Tarihî Türk Lehçeleri	Olumlu Fiillerin Geniş Zaman Biçimbirimi⁶
Eski Türkçe	-ur / -ür; -ar / -är; ır / -ir; -yur / -yür; -r (Gabain, 1988, 80)
Karahanlı Türkçesi	r, –Ar, -Ir, -Ur (Ercilasun, 2005, 354) -r; -ur / -ür; -ır / -ir; -ar / -er (Hacıeminoğlu, 2008, 182)
Harezm Türkçesi	-r / Ar / -(y)Ur (Ata, 2002, 75-76). {-r}{-Ar} {-Ir} {-Ur} {-yUr} (Toprak, 2005, 242) -ur / -ür; -ar / -er; -r; (Toparlı-Vural, 2007, 51)

⁵ Konu hakkında ayrıca bk. Erdal, 2004, 240-241; Ercilasun – Karahan – Kirişçioglu vd, 2006, 386-390.

⁶ Geniş zaman ekinin / biçimbiriminin gösterilişinde araştırmacıların kullandıkları şekiller aynen verilerek bu konuda izlenen yöntemin farklılığına da dikkat çekilmek istenmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Kıpçak Türkçesi	-ur / -ür (-ır / -ir); -ar / -er; (y)ur; -r (Karamanlıoğlu, 1994, 125)
Eski Anadolu Türkçesi	-(V)r; (y)A (Gülsevin, 1997, 92-94) r, -Ar, -Ur (Köktekin, 2008, 118) -ur, -ür; -ar, -er; -ır, -ir; -r (Özkan, 2009, 137)
Çağatay Türkçesi	(-a / -e; -u / -ü)r (Karaağaç, 2009, 89)
Osmanlı Türkçesi	-ar, -er; -r; -ır, -ir; -ur, -ür (Timurtaş, 1991, 58) -ar, -er (Ergin, 2010, 22) -r, -ar / -er, -ır / -ir, -ur / -ür (Develi, 2010, 112)

Çağdaş Türk Lehçeleri	Olumlu Fiillerin Geniş Zaman Biçimbirimi
Tatar Türkçesi	-ar / -er; -r (Öner, 1998, 181-182)
Başkurt Türkçesi	-ır / -ĭr, -ûr / -ür, r (Yazıcı-Ersoy, 2007, 779)
Kumuk Türkçesi	/-Ar/, /-(Ir/ (Pekacar, 2007, 985)
Karaçay-Malkar Türkçesi	-r; -ar / -er (Tavkul, 2007, 912)
Kazak Türkçesi	-ar / -er; -r (Öner, 1998, 181-182)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

	-a, -e; -y (Koç – Doğan, 2004, 274)
Karakalpak Türkçesi	-ar, -er (Uygur, 2007, 589)
Kırgız Türkçesi	-ar / -er; -or / -ör; -r (Öner, 1998, 181-182) -Ar / -Or; -r (Kasapoğlu-Çengel, 2005, 230)
Özbek Türkçesi	-r, -är (Coşkun, 2000, 127) -är (Öztürk, 2005, 57-58)
Uygur Türkçesi	-r, -Ar (Buran-Alkaya, 2007, 209)
Türkmen Türkçesi	/-är+/ ⇔ /-ār+;/ -ir+/ ⇔ /-ır+/ (Bazin, 2010, 567) -ar / -er (Kara, 2005, 123).
Azerbaycan Türkçesi	-ar, -er; -r (Ergin, 1981, 127) /-Ir+/, /-Ar+/, /-(y)Ar+/ (Gemalmaz, 2010, 471)
Gagavuz Türkçesi	-(A, I)r (Özkan, 2007, 125)
Türkiye Türkçesi	-Ar, -(I)r (Topaloğlu, 1989, 76) -Ar, (I)r / (U)r (Korkmaz, 1992, 70) -r; -ar, -er

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

	<p>(Ergin, 1993, 292)</p> <p>-r, (-ir, -ır, -ur, -ür), -er, (-ar)</p> <p>(Bozkurt, 1995, 65)</p> <p>-r</p> <p>(Ediskun, 1999, 181-182)</p> <p>-ar (-ır, -ur, -ür)</p> <p>(Koç, 1990, 241)</p> <p>-Ar, -(X)r</p> <p>(Demir-Yılmaz, 2010, 211)</p> <p>/-Ar+/, /-Ir+/, /-Ur+/, /-r+/ (Gemalmaz, 2010, 277, 364, 383)</p>
Türkiye Türkçesi Ağzları	<p>-(V)r; -(y)AcAK; -(I)yor; -DI; - (y)AyIm / -(y)Allm (Ay, 2009, 813-814)</p>

3. Türkçede Fiillerin Olumsuzluk Biçimbirimi:

Türkçede fiillerin olumsuz şekilleri, fiil kök, köken ve gövdelerinin üzerlerine olumsuzluk bildiren /-mA-⁷ biçimbirimi

⁷ Türkçede fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılan /-mA-/ biçimbiriminin kökeni hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Şinasi Tekin, "Türkçede -mA- Olumsuzluk Eki İle -DIK+ Eki Nereden Geliyor?" başlıklı makalesinde /-mA-/ biçimbiriminin kökeni hakkında şu ifadelerle yer vermektedir: "... 1. Türkçede -ma- olumsuzluk eki vurguyu kabul etmediğine ve bir önceki heceye atığına göre müstakil bir kelimedenden türemiştir. 2. Bu müstakil kelime, Hint-Avrupa dil ailesinin bir uzak üyesi ve Orta Asyada yüzyıllar boyu eski Türklerle birlikte yaşamış olan Toharların dilindeki ma olumsuzluk edatıdır. İşte bu Toharca ma olumsuzluk edatından eklenerek Türkçeye girmiştir." (Tekin, 2001, 43-58). Talat Tekin ise, "Olumsuzluk Eki -ma / -me'nin Etimoloji" başlıklı makalesinde kendinden önce konuyla ilgili araştırma ve inceleme yapan Bang, Ramstedt, Menges ve Kononov'un görüşlerini eleştirel bir şekilde dikkatlere sunmaktadır. Bang, *Türkçe -ma- / -me- ekinin yapısında, bu ekin vurgusuz olmasından dolayı, bağımsız bir verbum negativum (olumsuz fiil veya olumsuzluk fiili) olduğunu*; Kononov, *Türkçe olumsuzluk eki -ba- / -be-, -pa- / -pe- ve -ma- / -me-'nin, fiillerin -a veya -ı ile kurulmuş zarf şekillerinden sonra, olumsuzluk fiili a- / e- ve buna eklenmiş olan -pa(n) / -pe(n), -ba(n) / -be(n) ve -ma(n) / -me(n) ekli zarf şekillerinin getirilmesiyle teşekkül ettiğini*; Menges, *Türkçe olumsuzluk ekinin, fiillerden -m ile değil de -ma- / -me- ile yapılmış isimlere olumsuz fiil kökü e-'nin eklenmesi veya binilmesi (contraction) sonucu meydana geldiğini*; Ramstedt ise, *Türkçe -ma- / -me- ekinin fiillerin -m ile yapılmış isim şekillerine Tunguz dillerinde yaşayan olumsuz fiil e-(nicht sein) fiilinin getirilmesi sonucunda oluştuğunu savunmaktadır*. Tekin, anılan

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

getirilerek yapılır. Yani fiillerin işaretli (**fiil- /-ø-/**) olan olumlu / edimli şekilleri karşısında olumsuz şekilleri işaretlidir: **fiil - /-mA-/** (Gemalmaz, 1978, 1995, 337; Alyılmaz, 1994, 43).

Ahmet Buran, “Olumsuzluk Ekinin (-mA) Türk Lehçelerindeki Ses Bilgisi Görüntüsü Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı makalesinde “*olumsuzluk (-mA) ekinin Tarihi Türk Lehçelerinde ((Kök)türkçe, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi-Altınordu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Osmanlı Türkçesi) -mA; Çağdaş Türk Lehçelerinin Güney-Batı / Oğuz Grubunda (Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagauz Türkçesi) -mA (özel durumlarda: -mI); Güney-Doğu / Karluk Grubunda (Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi) -mA (özel durumlarda: -mi); Kuzey-Batı / Kıpçak Grubunda (Tatar Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi, Karay Türkçesi, Nogay Türkçesi, Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kırgız Türkçesi) -mA, -bA, -pA, -vA, -bO, -mO, -pO; Kuzey-Doğu / Sibiryaya Grubunda (Tuva Türkçesi, Hakas Türkçesi, Altay Türkçesi) -mA, -bA, -pA, -vA, -bO, -pO; t Grubunda (Saha / Yakut Türkçesi) -mA, -mO, -bA, -bO, -pA, -pO; r Grubunda (Çuvaş Türkçesi) -mA şeklinde kullanıldığını” kaydetmektedir (Buran, 2008, 306-311).*

Fatih Özek de *Türkiye Türkçesi Ağzılarının Şekilbilgisi* adlı çalışmasında Türkiye Türkçesi ağzılarında olumsuzluk ekinin “-mA, -mI, -mO, -mU, -bA, -bI” ses bilgisel biçimleri ile bunların uzun ve kısa şekillerinin kullanıldığını belirtir (Özek, 2003, 176-177).

Fiil kök, köken ve gövdelerinin üzerlerine gelerek onlara “olumsuzluk” anlamı katan /-mA-/ biçimbirimi ve türevleri (/bA-/ /pA-/ /vA-/ /bO-/ /pO-/ /mO-/ /mI-/,...) bir tür fiilden fiil yapım eki işlevi görür.

Türkçede yüklem:

Olumlu veya olumsuz fiil - zaman eki veya kip eki +

şahıs eki + [CSE]⁸

bilim adamlarından Ramstedt’in görüşünün en akla uygun olduğunu belirterek kendisi de bu görüşe katılmaktadır: *Türkçe olumsuzluk eki -ma- /- me- nin kökeni üzerine ileri sürülmüş olan bu görüşler içinde en akla yakını ve kabul edilebilir olanı yine Ramstedt’inkidir. Yukarıda belirtmiş olduğum gibi, Ramstedt bu ekin fiillerin -m ile yapılmış isim şekillerine Tunguz dillerinde yaşayan olumsuz fiil e- (nicht sein) fiilinin getirilmesi ile meydana gelmiş olduğunu ileri sürmüştü: *bolum e-di> bolmadı vb. gibi. Gerçekten de birçok Altayca veri ve kanıt bu teoriyi desteklemektedir* (Tekin, 2003, 247-252). Konu hakkında ayrıca bk: Alyılmaz, 1994, 5; Buran, 2008, 155.

⁸ CSE: Cümle sonu eki veya edatı: Cümlelerin sonuna gelerek cümlelerin anlamlarını soru, ünlem vb. bakımlardan belirten veya vurgulayan görevli dil öğeleri.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

yapısından oluştuğu dikkate alındığında /-mA-/ biçimbiriminin fiillerle ilgili olduğu; zaman veya kip bildiren bir işlevinin bulunmadığı; bu sebeple de eylemin geniş zamanda yapıldığını, yapılmakta olduğunu veya yapılacağını bildiren biçimbirimle birlikte alnamayacağı / birlikte değerlendirilemeyeceği görülür:

Olumsuz Fül -	Zaman veya Kip eki +	Şahıs eki +	[CSE]
görüş- / -me-	-di+ /	+n /	mi /
gel- / -me-	-miş+ /	+iz /	+Ø /
ver- / -mi- ⁹	-yor+ /	+sun /	+Ø /
sev- / -me-	-z+ /	+sin /	+Ø /
bil- / -me-	-zdi+ /	+m /	+Ø /
vur- / -ma-	-(y)acak+ /	+sın /	+Ø /
oku- / -ma-	-malıydı+ /	+m /	da /
dur- / -ma-	-Ø+ /	+Ø /	+Ø /
sor- / -ma-	-(y)a+ /	+(y)ım /	mı /
git- / -me-	-se+ /	+k /	de /
yap- / -a (bil->Ø) -ma-	-dı+ /	+n /	ki /
ver- / -e (bil->Ø) -me-	-(y)ecekti+ /	+k /	+Ø /
kalakal- / -ma-	-Ø+ /	+sın /	+Ø /

⁹ /-mA-/ biçimbirimi bazı fül çekimlerinde, özellikle de -(I)yor ekiyle kurulan şimdiki zamanın çekiminde, ünlüsü bakımından bir /-A+ / > /-I+ / değişimine uğrar. Bu durum yazı diline de geçmiştir: almıyor, kalmıyor, gelmiyor, görmüyor gibi. Bu tür daralmalarda geniş bir ünlünün kulağa hoş gelmemesinin etkisi dışında, y ünsüzünün yanındaki ünlüleri daraltma etkisinin de payı vardır (Korkmaz, 2003, 128).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Efrasiyap Gemalmaz da “Uyum ve Standart Türkiye Türkçesinde Uyumlar” başlıklı makalesinde fiil kök, köken ve gövdelerine getirilen dışa dönük görev öğelerinin sırasını şöyle vermektedir (Gemalmaz, 2010, 201)¹⁰:

F-/	/-f-/	/-fo-	-i+/	/+e-	-kp+	+ş/
selamla-/	/-ş-/	/-ma-	-miş+/	/+Ø-	-Ø+	+ız/
dur-/	/-dur-/	/-ma-	- <u>ma+lı</u> +/	/+Ø-	-Ø+	+Ø/
oku-/	/-t-/	/-ma-	-Ø+/	/+Ø-	-Ø+	+Ø/
gez-/	/-in-/	/-Ø-	-Ø+/	/+Ø-	-Ø+	+Ø/
gel-/	/-Ø-/	/-Ø-	-Ø+/	/+Ø-	-Ø+	+Ø/
ver-/	/-i <u>ş-tir</u> -/	/-Ø-	- <u>d+i</u> +/	/+Ø-	-Ø+	+Ø/
al-/	/-Ø-/	/-Ø-	-ır+/	/+Ø-	-miş+	+sın/
gid-/	/-Ø-/	/-Ø-	-ecek+/	/+Ø-	-d+	+ <u>i+n</u> /

Verilen bilgilerden ve tablolardan da anlaşılacağı üzere Türkçede olumsuzluk biçimbirimi fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılmakta, söz konusu fiillerden olumsuz anlamlı yeni fiiller yapılmaktadır. Bu sebeple de yüklemi oluşturan yapı içerisinde “fiillerle birlikte” değerlendirilmektedir.

4. Türkiye Türkçesinde Olumsuz Fiillerin Geniş Zaman Biçimbirimi:

Türkçede olumsuz fiillerin geniş zaman çekimlerinde kullanılan biçimbirimlerle ilgili bilim adamları ve konunun uzmanları arasında bir görüş birliği yoktur. Ancak yine de genelde söz konusu biçimbirimin (Türkiye Türkçesi için) “-maz, -mez” olduğu görüşü yaygındır. Bazı araştırmacıların konuyla ilgili görüşleri şöyledir:

¹⁰ Gemalmaz’a ait tabloda geçen kısaltmalar ve karşılıkları şöyledir: **F-**: fiil; **/-f-**: fiilden fiil yapım eki; **/-fo-**: edimli / olumlu veya edimsiz / olumsuz fiil; **-i+/**: yüklem ismi yapan ek (Gemalmaz, Türkçedeki basit zaman eklerini bir çeşit fiilden isim yapım eki / geçici isimleştirici olarak değerlendirmektedir); **/+e-**: ek fiil; **-kp+**: kip; **+ş/**: şahıs (kişi) eki.

Geniş zamanın menfisinde diğer kiplerden çok farklı bir durum vardır. Diğer çekimlerde normal olarak şekil ve zaman ekleri fiilin müspetine de menfisine de getirilir. Geniş zaman kipinde ise bu gördüğümüz ekler yalnız müspet fiillere eklenirler. Menfi fiillerin geniş zamanı bu eklerle değil, başka eklerle yapılır. Bugün bu menfi çekim şöyledir: bil-me-m, bil-mez-sin, bil-mez, bil-me-y-iz, bil-mez-siniz, bil-mez-ler. Görülüyor ki burada geniş zaman için kullanılan ek birinci şahıslarda –ma, –me diğer şahıslarda –maz, –mez'dir. –ma, –me aynı zamanda menfi eki olduğuna göre birinci şahıslarda menfilik ve zaman fonksiyonu aynı ekte toplanmış demektir. Yani burada –ma, –me menfi geniş zaman eki durumundadır. Şüphesiz bu, normal değildir. Menfilik fiilin gövdesine ait bir şeydir. Burada onu zaman ekinin kendi üzerine aldığını görüyoruz. Menfi ekinin vurguyu kendisinden önceki heceye attığını biliyoruz. Burada ise menfi eki zaman eki hâline gelmiş bulunduğu için karşımıza vurgulu olarak çıkar. Arkasından –m şahıs eki getirilmesi de onun zaman eki sayıldığını göstermektedir. Bu normal olmayan durum Türkçede sonradan ortaya çıkmıştır. Eskiden birinci şahıslarda da –maz, –mez kullanılırdı. Fakat –maz, –mez'li çekim de diğer çekimlerin menfileri yanında normal değildir. Bunda da çekim menfi fiil gövdesine geniş zaman eki getirilerek değil, müspet fiil gövdesine menfi geniş zaman eki getirilerek yapılmaktadır. Aslında –ma, –me menfi eki ile –z fiilden isim yapma ekinde meydana geldiği açık olan –maz, –mez Türkçede başlangıçtan beri menfi partisip dolayısıyla geniş zaman eki olarak kullanılan tek ek hâline gelmiştir. Bu da vurguyu üzerine çeker. Hülasa, Türkçede menfi fiilin geniş zamanı yoktur, geniş zamanın menfisi vardır. Buna da sebep –maz, –mez menfi partisip ekinin geniş zaman eki hâline gelmiş olmasıdır (Ergin, 1993, 278-279).

Bu –iz ekinin bir d sesinin üçe d, z, y seslerine bölünmesinden geldiğini sanıyoruz. Ancak –mez hecesi vurguludur. Geniş zaman kipinin olumsuz çekimi bu olumsuz fiil gövdesine göre kurulduğundan bu kip de Eski Türkçeden beri ayrılıklar gösterir ki bu olumsuz çekim sisteminde tek ayrılık gibi göze çarpar: bil-me-m, bil-me-z-sin, bil-me-z, bil-me-yiz, bil-me-z-sin-iz, bil-me-z-ler. Öbür tarzlarda da geniş zaman olumsuz çekimi hep –me-z fiil gövdesi üzerinden yapılır (bilmez-dim, bilmez-mişsin, bilmez-seniz) (Banguoğlu, 2004, 453).

Geniş zamanda birinci tekil kişilere –ma (-me) ile kazandırılan olumsuzluk kavramı, öteki kişilerde –maz, mez ile elde edilir: kalmam, kalmayız, kalmazsın, kalmaz, kalmazsınız, kalmazlar, gelmem, gelmezsin, gelmez gibi (Atabay – Kutluk – Özel, 2003, 216).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Bütün eylemlerde olumsuzluk yüzünden kip eklerinde hiçbir değişiklik olmaz. Yalnız geniş zaman kiplerinde kip eki değişir. ... Kip eki r'nin üçüncü, ikinci kişilerde -z'ye döndüğü; birinci kişilerde büsbütün düştüğü görülmektedir (Gencan, 2001, 328-329).

Geniş zamanın olumsuzu, bugün, öbür zamanların ve kiplerin olumsuzlarına göre çok ayrı yapıdadır: Birinci tekil ve çoğul kişilerde olumsuzluk, -me biçiminde; öbür kişilerde ise -mez biçimindedir. Bununla birlikte eskiden sormas men biçiminde kullanıldığına da rastlıyoruz. Bu durum bize, -s ya da -z'nin sonradan düştüğünü ve -me'nin hem olumsuzluk hem de zaman bildirme görevini kendi üstüne aldığını göstermektedir. Geniş zaman eki -r'dir. Ama II. ve III. tekil ve çoğul kişilerinde bu -r'nin z'ye dönüşmesi dilimizin tarihsel oluşumuna aykırı değildir: kudur- > kuduz, semir- > semiz... gibi. ... Olumsuzluk eki eski Türkçede -mes ya da -mez biçimindedir: "Aç ne yemes, tok ne demes.", "Kalın kaz (kaz sürüsü) kılavuzsuz bolmas.", "Bilmez men." gibi (Ediskun, 1999, 181-182).

Geniş zamanın olumsuzu diğer zamanlardan farklıdır. Temelde -ma- / -me- olumsuzluk ekiyle yapılan olumsuzluk geniş zamanda -maz / -mez şeklini alır. Bunun yanı sıra I. tekil ve çokluk şahıslarda ise -ma- / -me- olumsuzluk eki geniş zamanın olumsuzu olarak da kullanılır. Bu sadece Türkiye Türkçesine has bir durumdur. Oğuz yazı dillerinden Azerice ve Türkmencede geniş zamanın I. tekil ve çokluk şekilleri -mar / -mer ekiyle yapılır. Karluk ve Kıpçak grubu Türk lehçelerinde ise -mas / -mes şeklinde yapılır. Bu da bize şunu göstermektedir ki Türkiye Türkçesinde geniş zamanın olumsuz şekli şahıslara göre değişmektedir. I. şahıslarda -ma- / -me- olumsuzluk eki, hem olumsuzluk hem de zaman bildirmektedir. Kısaca gelirim cümlesinin olumsuzu gelmezim değil gelmem'dir. Olumsuzluk eki geniş zamanda vurgulu, diğer bütün zaman ve kiplerde vurgusuzdur (Karaağaç, 2009, 90).

Geniş zamanda, olumsuzluk ardından sonra geniş zaman ardılı [-r] kullanılmaz. Birinci tekil ve çoğul kişi ardılı olumsuzluk ardılına doğrudan, öteki kişilerde "/z/" aracılığıyla bağlanır. "/z/"yi, olumsuzda kullanılan geniş zaman ardılı olarak [-MAZ] biçiminde alabiliriz. Ancak, çağdaş Türkiye Türkçesinde öteki birincil zamanlarda kullanılmaması, "z"ye küme ayırıcı niteliği olan bir geçiş ünsüz görünümü vermektedir. Buyurumda da istemi belirten herhangi bir ardıl kullanılmadığından kişi ardılları olumsuzluk ardılına doğrudan bağlanır (Adalı, 2004, 64).

Geniş zaman eki -r olmasına karşın olumsuzda -z eki kullanılır: gelirim / gelmem, gelir / gelmez (Bozkurt, 2004, 253).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Geniş zaman kipinin olumsuzluk çekiminde de özel bir durum ortaya çıkar. Bu durum, birinci şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde, -mA- olumsuzluk ekinden sonra gelen geniş zaman eki -r'nin eriyip düşmesi ve ses birleşmesi yoluyla gel-me-r-im > gel-me-m, oku-ma-r-ım > oku-ma-m, gel-me-r-iz > gel-me-y-iz, oku-ma-r-ız > oku-ma-y-ız biçimlerine dönüşmüştür. Bu kipin ikinci ve üçüncü teklik ve çokluk biçimleri, olumsuzluk ekinden sonra geniş zaman eki alınca, kipteki geniş zaman eki z eki ile karşılanır (Korkmaz, 2009, 573-574).

Fiillerin olumsuz / edimsiz şekilleri geniş zaman ekini (-r+) olarak değil bu ekin daha arkaik şekli olan (-z+) olarak alırlar. Geniş zamana teklik veya çokluk 1. şahıs ekleri ulandığında bu ek /-ø+/ olur, yani düşer (Gemalmaz, 2010, 277, 364, 383).

Konunun uzmanları tarihî ve çağdaş Türk lehçe ve ağızlarıyla ilgili yaptıkları çalışmalarda olumsuz fiillerin geniş zaman biçimbirimlerini aşağıdaki şekilde göstermektedirler:

Tarihî Türk Lehçeleri	Olumsuz Fiillerin Geniş Zaman Biçimbirimi
Eski Türkçe	-z (Gabain, 1988, 80)
Karahanlı Türkçesi	-mAz / -mAs (Tabaklar, 2010, 39)
Harezm Türkçesi	-mAz, -mAs (Toprak, 2005, 303) -mAz, -mAs; mA (Sağol-Yüksekkaya, 2010, 126-127)
Kıpçak Türkçesi	-mAs / -mAz (Argunşah, 2010, 231-232)
Eski Anadolu Türkçesi	-z (Köktekin, 2008, 118) -mAz (Şahin, 2009, 66-67) -maz, -mez (Özkan, 2009, 137)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Çağatay Türkçesi	-mas, -mes (Eckmann, 2009, 131-132)
Osmanlı Türkçesi	I. şahıslarda –ma, -me ¹¹ Diğer şahıslarda: -maz, -mez (Timurtaş, 1991, 58) -maz, -mez (Develi, 2010, 113).

Çağdaş Türk Lehçeleri	Olumsuz Fiillerin Geniş Zaman Biçimbirimi
Tatar Türkçesi	I. şahıslarda –ma, -me II. ve III. şahıslarda –mas, -mes (Buran-Alkaya, 2007, 260)
Başkurt Türkçesi	{-mAŞ-}, {-mäŞ-} (Yazıcı-Ersoy, 2007, 779)
Kumuk Türkçesi	-mas, -mes (Pekacar, 2007, 986)
Karaçay-Malkar Türkçesi	-maz / -mez (Tavkul, 2007, 912)
Kazak Türkçesi	-ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe + -a, -e, -y (Koç-Doğan, 2004, 274)
Karakalpak Türkçesi	-mas, -mes, -bas, -bes, -pas, -pes

¹¹ Eski Oğuz Türkçesinde ve Osmanlıca'nın ilk dönemlerinde teklik I. şahsın yaygın biçimi –mAzAm'dır: bilmezem, yıkmazam, komazam, usanmazam. Bu yaygın şeklin yanında –mAzvAn, -mAzvAnIn, -mAzIn, -mAn ve –mAnAm biçimleri de vardır: dilemezven, kayırmazvan, dilemezvenin, görmezın, demen, vermen, bilmenem, bakmanam, bilmen... Osmanlı döneminde –mAn'dan sonra yaygınlaşan –mAm (bilmem, süremem) ise Kırım, Tatar, Başkurt Türkçelerinde tesirini göstermiştir. Çocukluk I. şahıs eki, Eski Oğuz Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinin ilk ve orta dönemlerinde –mAzUz'dur: bulışmazuz, daşınmazuz, tanımazuz, varmazuz, olmazuz, reddetmeziz. Daha sonra Osmanlı döneminde bu ekteki z düşmüş (bilmeyiz) ve bu durum Kırım Türkçesine –mAmIz, Tatar ve Başkurt Türkçelerine –mAbIz olarak yansımıştır (Ercilasun – Karahan – Kirişçioğlu vd, 2006, 392-393).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

	(Uygur, 2007, 589)
Kırgız Türkçesi	-bas, -bes, (Kubatov, 2001, 38) -BAs / -BOs (Kasapoğlu-Çengel, 2005, 231) -bas, -bes; -bos, -böş; -pas, -pes; -pos, -pös (Buran – Alkaya, 2007, 346).
Tuva Türkçesi	-bas, -bes; -mas, -mes; -pas, -pes; -vas, -ves (Arıkoğlu, 2007, 1193)
Hakas Türkçesi	-bas, -bes; -mas, -mes; -pas, -pes (Arıkoğlu, 2007, 1115-1116)
Altay Türkçesi	-bas, -bes, -bos, -böş; -pas, -pes; -pos, -pös; -baz, -bez; (Güner-Dilek, 2007, 1051)
Saha / Yakut Türkçesi	-bat, -bet; -bot, -böt (Kirişçioğlu, 1994, 84; Kirişçioğlu, 2007, 1269-70) -mAt (Ercilasun – Karahan – Kirişçioğlu vd, 2006, 391)
Çuvaş Türkçesi	-ma(s), -me(s) (Yılmaz, 83, 2002) -mAr; -mĩ (Ercilasun – Karahan – Kirişçioğlu vd, 2006, 391) -mAs (Ersoy, 2007, 1316)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Özbek Türkçesi	-mäs (Coşkun, 2000, 127)
Yeni Uygur Türkçesi	-mas, -mäs (Öztürk, 1997, 150-151) -mas, -mäs (Yazıcı-Ersoy, 2007, 391)
Türkmen Türkçesi	I. ve II. şahıslarda: -mar / -mer ¹² III. şahıslarda: -maz / -mez (Kara, 2005, 124).
Azerbaycan Türkçesi	-r (Ergin, 1981, 127) /-z+/, /-r+/ (Gemalmaz, 2010, 471)
Gagavuz Türkçesi	-r, -z (Özkan, 2007, 126).
Türkiye Türkçesi ¹³	I. şahıslarda: -ma, -me Diğer şahıslarda: -maz, -mez (Ergin, 1993, 294)

Tablodan da anlaşılacağı üzere konunun uzmanlarının önemli bir kısmı Türkçede fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılan biçimbirim (/mA-/ ve türevleri) ile geniş zaman biçimbirimini (/°r+ / ⇔ /-z+ / ⇔ /-s+ / ⇔ /-Ø+ /)¹⁴ birlikte “geniş zamanın olumsuzluk biçimbirimi” olarak değerlendirmektedirler.

¹² Gagavuz, Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerindeki -mAr şekli, birkaç yüzyıl önce ortaya çıkıp konuşma dilinde mevcut olsa bile yazı diline 19. ve 20. yüzyıllarda girmiş olmalıdır. Çünkü 16-18. yüzyıllarda Azerbaycan sahasında hâlâ -mAzAm, -mAn ve -mAnAm ekleri kullanılmaktadır: dönmezem, istemen, bilmezem, görebilmen, gurtarmanam, çekmenem, keçmenem, istemenem, kaçmanam, gülmanam. Ancak 19. yüzyılda Azerbaycan sahasında -mAr eki görülür: demerem, incimerem (Ercilasun – Karahan – Kirişçioğlu vd, 2006, 393).

¹³ Araştırmacıların Türkçede fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılan biçimbirimlerle ilgili görüşleri daha önce yansıtıldığından bunların tabloda tekrar verilmesine gerek görülmedi.

¹⁴ * /-(?)°t+ / > ... > /-ø°z+ / > /-ø°r+ / > /-°r+ / ⇔ /-z+ / ⇔ /-ø+ / (Gemalmaz, 2010, 277).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Oysa bu iki biçimbirimin işlevleri birbirinden tamamen farklıdır. Biri (/mA-/) anlamlı bir dil ögesinin olumsuz şeklini oluşturup onun bünyesine dâhil olurken; diğeri (/°r+ / ⇔ /-z+ / ⇔ /-s+ / ⇔ /-Ø+ /) söz konusu olumsuz anlamlı dil ögesinin (artık gövde hâline getirilmiş bir fiilin) geniş zamanda gerçekleştiğini, gerçekleşmekte olduğunu veya gerçekleşeceğini bildirir. Türkçede yüklem yapı / sistemiği göz önünde bulundurulduğunda farklı işlevleri olan bu iki ayrı biçimbirimin birbiriyle birleştirilmemesi gerektiği dikkati çeker. Tarihî ve çağdaş Türk lehçe ve ağızlarından seçilen aşağıdaki örneklerde¹⁵ de bunu açıkça görmek mümkündür:

Olumsuz Fiil -	Zaman veya Kip eki +	Şahıs eki +	Tarihî Türk Lehçeleri
ö-/me-	-z+ /	+sen /	ET
sev-/me-	-z+ /	+men /	ET
yorit-/ma-	-zermiş+ /	+Ø /	ET
kör-/me-	-zirti+ /	+ñiz /	ET
sunul-/ma-	-z+ /	+Ø /	KRHT
eksü-/me-	-z+ /	+Ø /	KRHT
büt-/me-	-s+ /	+Ø /	KRHT
bar-/ma-	-s+ /	+lar /	KRHT
yu-/ma-	-s+ /	+Ø /	KRHT
ayıt-/ma-	-Ø+ /	+n /	HT
ay-/ma-	-z+ /	+men /	HT
uy-/ma-	-s+ /	+siz /	HT
bar-/ma-	-s+ /	+biz /	HT
bil-/me-	-Ø+ /	+n /	HT

¹⁵ Verilen örneklerin büyük bölümü, (çalışmada çeşitli vesilelerle belirtilen) konuyla ilgili kaynaklardan alınmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

başla-/-ma-	-s+/ +man/	+man/	KMKT
işle-/-me-	-s+/ +sen/	+sen/	KMKT
al-/-ma-	-s+/ +bız/	+bız/	KMKT
gör-/-me-	-s+/ +siz/	+siz/	KMKT
ket-/-me-	-z+/ +me/	+me/	KRMRT
kül-/-me-	-z+/ +se/	+se/	KRMRT
ket-/-me-	-z+/ +le/	+le/	KRMRT
kül-/-me-	-z+/ +biz/	+biz/	KRMRT
kel-/-me-	-y+/ +min/	+min/	KAZT
bar-/-ma-	-y+/ sız/	sız/	KAZT
ayt-/-pa-	-y+/ +sın/	+sın/	KAZT
ket-/-pe-	-y+/ +siz/	+siz/	KAZT
al-/-ma-	-s+/ +pan/	+pan/	KKT
iş-/-pe-	-s+/ +piz/	+piz/	KKT
işle-/-pe-	-s+/ +siz/	+siz/	KKT
kör-/-bö-	-s+/ +püz/	+püz/	KRZT
bol-/-bo-	-s+/ +Ø/	+Ø/	KRZT
ıyla-/-ba-	-s+/ +mın/	+mın/	KRZT
al-/-ba-	-s+/ +sıñar/	+sıñar/	KRZT
al-/-ba-	-s+/ +men/	+men/	TUVT
bil-/-be-	-s+/ +bis/	+bis/	TUVT
mün-/-me-	-s+/ +pın/	+pın/	HAKT
çĩ-/-be-	-s+/ +pın/	+pın/	HAKT
süü-/-be-	-z+/ +im/	+im/	ALT
süü-/-be-	-s+/ +Ø/	+Ø/	ALT
olor-/-bo-	-t+/ +Ø/	+Ø/	SAT
olor-/-bo-	-t+/ +tor/	+tor/	SAT
al-/-ma-	-s+/ +mın/	+mın/	ÇUVT

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

al-/-ma-	-Ø+/	+n/	ÇUVT
al-/-ma-	-s+/	+bız/	ÇUVT
al-/-ma-	-Ø+/	+bız/	ÇUVT
al-/-ma-	-s+/	+mân/	ÖT
okı-/-mä-	-s+/	+miz/	ÖT
iç-/-mä-	-s+/	mân/	YUT
tur-/-ma-	-s+/	+miz/	YUT
bil-/-me-	-r+/	+in/	TMNT
git-/-me-	-r+/	+siñ/	TMNT
tut-/-ma-	-r+/	+siñız/	TMNT
gül-/-me-	-r+/	+is/	TMNT
gül-/-me-	-z+/	+Ø/	TMNT
gara-/-ma-	-z+/	+lar/	TMNT
ket-/-mä-	-s+/	+mân/	TMNT
danış-/-ma-	-r+/	+am/	AZT
öl-/-mä-	-r+/	+ik	AZT
gül-/-mä-	-z+/	+siniz/	AZT
vur-/-ma-	-z+/	+lar/	AZT
al-/-ma-	-r+/	+ım/	GT
ver-/-mä-	-r+/	+siniz/	GT
gel-/-me-	-Ø+/	+m/	TT
sev-/-me-	-Ø+/	+m/	TT
bil-/-me-	-Ø+/	+m/	TT
bak-/-ma-	-Ø+/	+m/	TT
yaz-/-ma-	-Ø+/	+m/	TT
gül-/-me-	-z+/	+sin/	TT
kork-/-ma-	-z+/	+sın/	TT
sor-/-ma-	-z+/	+sın/	TT

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

ver-/-me-	-z+/ +Ø/	+Ø/	TT
kes-/-me-	-z+/ +Ø/	+Ø/	TT
aç-/-ma-	-z+/ +Ø/	+Ø/	TT
bekle-/-me-	-Ø+/ +(y)iz/	+(y)iz/	TT
gör-/-me-	-Ø+/ +(y)iz/	+(y)iz/	TT
say-/-ma-	-Ø+/ +(y)ız/	+(y)ız/	TT
var-/-ma-	-Ø+/ +(y)ız/	+(y)ız/	TT
in-/-me-	-z+/ +sınız/	+sınız/	TT
yürü-/-me-	-z+/ +sınız/	+sınız/	TT
kalk-/-ma-	-z+/ +sınız/	+sınız/	TT
götür-/-me-	-z+/ +ler/	+ler/	TT
öde-/-me-	-z+/ +ler/	+ler/	TT
kaç-/-ma-	-z+/ +lar/	+lar/	TT
yaşlan-/-ma-	-z+/ +lar/	+lar/	TT
bil-/-me-	-zdi+/ +m/	+m/	TT
sev-/-me-	-zdi+/ +k/	+k/	TT
bak-/-ma-	-zsa+/ +k/	+k/	TT
kes-/-me-	-zsa+/ +m/	+m/	TT
ye-/-me-	-zmiş+/ +im/	+im/	TT
yolla-/-ma-	-zmiş+/ +ız/	+ız/	TT

Sonuç ve Öneriler:

1. Tablolarda verilen örneklerde de açıkça görüldüğü gibi Türkçede olumsuz fiillerin geniş zaman çekimlerinde kullanılan biçimbirimler:

Tarihî Türk Lehçelerinde ((Kök)türkçe, Uygur Türkçesi, Karahanlı Türkçesi, Harezmi-Altınordu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Osmanlı Türkçesi): /-z+/
veya /-s+/;

Çağdaş Türk Lehçelerinin Güney-Batı / Oğuz Grubunda (Türkiye Türkçesi, Azeri Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Gagavuz Türkçesi): /-z+/, /-s+/, /-r+/
veya /-Ø+/;

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Güney-Doğu / Karluk Grubunda (Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi): /-s+/;

Kuzey-Batı / Kıpçak Grubunda (Tatar Türkçesi, Başkurt Türkçesi, Kumuk Türkçesi, Karaçay-Balkar Türkçesi, Karay Türkçesi, Nogay Türkçesi, Kazak Türkçesi, Karakalpak Türkçesi, Kırgız Türkçesi): /-z+/, /-s+/, /-ş+/, /-r+/, /-y+/, veya /-Ø+/;

Kuzey-Doğu / Sibirya Grubunda (Tuva Türkçesi, Hakas Türkçesi, Altay Türkçesi): /-s+/, /-z+/, **t Grubunda** (Saha / Yakut Türkçesi): /-t+/, **r Grubunda** (Çuvaş Türkçesi): /-r+/, /-s+/, /-Ø+/-şeklindedir.

2. Türkçe dil bilgisi kitaplarında ve konuyla ilgili diğer çalışmalarda Türkçede fiillerin olumsuz şekillerinin yapımında kullanılan biçimbirim (/mA-/ ve türevleri) ile geniş zaman biçimbirimi (/°r+ / ⇔ /-z+ / ⇔ /-s+ / ⇔ /-Ø+ /) genelde birlikte “geniş zamanın olumsuzluk biçimbirimi” olarak değerlendirilmiştir. Oysa bu iki biçimbirimden /mA-/ ve türevleri, fiillerin olumsuzluk kategorisinin; /-z+ / ve türevleri ise olumsuzluk kategorisindeki fiillerin geniş zamanının yapımında kullanılan iki ayrı görevli dil ögesidir.

3. Türkiye Türkçesinde olumsuz fiillerin geniş zaman biçimbirimleri /mAz+ / değil;

I. teklik ve I. çokluk şahıslar için: /-Ø+ /;

diğer şahıslar içinse: /-z+ /' dir.

Konuyla ilgili kaynaklarda genelde Türkçenin olumsuzluk biçimbirimi /mA- /'nın I. teklik ve I. çokluk şahıslarda işaretli (/Ø+ /) olarak kullanılan geniş zaman biçimbiriminin görevini de üzerine aldığı, geniş zaman biçimbirimi gibi kullanıldığı; bu yüzden vurgulu olduğu kaydedilmektedir. Oysa görevli dil ögeleri / bağımlı ögeler (ekler, ek+ekler, edatlar, ek+edatlar, bağlaçlar...) Türkçede işaretli olarak kullanıldıkları gibi işaretli (/Ø+ /) olarak da kullanılmaktadır (Gemalmaz, 1996, 1-4; Alyılmaz, 1994, 346; Mert, 2008, 1-20).

Olumsuz fiillerin geniş zamanın I. teklik ve I. çokluk şahıslara göre çekiminde zaman kavramını ifade eden görevli dil ögesi /mA- / değil; /-Ø+ /' dir.

Türkçe dil bilgisi kitaplarında, terim sözlüklerinde, Türkçe ders kitaplarında ve konuyla ilgili diğer kaynaklarda geniş zamanın olumsuzluğu ile ilgili bilgiler gözden geçirilerek (yukarıda dikkatlere

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

sunulan bilgilerin de ışığında) düzeltmelerin yapılması faydalı olacaktır.

4. Türkiye Türkçesinde olumsuz fiillerin geniş zamanın dilek kipleriyle kullanımı (“birleşik zamanlı çekimleri”) sırasında I. teklik ve I. çokluk şahıslarda da /-z+/ biçimbirimi korunur: *bilmezdim, gitmezsek, gezmezmişiz, bakmazdık, okumazmışım, oturmazsak...*

5. Türkiye Türkçesinde olumsuz fiillerin geniş zamanın soru edatıyla (/mI+/) birlikte kullanımında /-z+/ biçimbirimi, I. teklik ve I. çokluk şahıslarda da genelde korunur: *bilmez miyim, sevmez miyiz, demez miyim, bakmaz mıyız...*

6. Türkiye Türkçesinin konuyla ilgili kaynaklarında geniş zaman sıfat-fiilleri genelde /-Ar/, /-Ir/, /-Ur/ ve /-mAz/ olarak gösterilmektedir. Bu sıfat-fiil ekleri içinde yer alan ek /-mAz/ da /-z+/¹⁶ şeklinde düzeltilmelidir.

Kısaltmalar:

- ALT:** Altay Türkçesi
AZT: Azerbaycan Türkçesi
BT: Başkurt Türkçesi
ÇAGT: Çağatay Türkçesi
ÇUVT: Çuvaş Türkçesi
EAT: Eski Anadolu Türkçesi
ET: Eski Türkçe
GT: Gagavuz Türkçesi
HT: Harezmi Türkçesi
KAZT: Kazak Türkçesi
KKT: Karakalpak Türkçesi
KMKT: Kumuk Türkçesi
KPT: Kıpçak Türkçesi
KRHT: Karahanlı Türkçesi
KRMRT: Karaçay-Malkar Türkçesi

¹⁶ Bu ek (/z# geniş zaman sıfat fiil eki), ayrılma hâli ekinden önce düşerek (/Ø#) kalıplaşmış olumsuz bir zarf-fiil eki oluşturmuştur: ör. *gel-/me-Ø+den* < *gel-/me-/z+den* (Gemalmaz, 1996, 1-4).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

-
- KRZT:** Kırgız Türkçesi
OST: Osmanlı Türkçesi
ÖT: Özbek Türkçesi
SAT: Saha (Yakut) Türkçesi
TMNT: Türkmen Türkçesi
TT: Türkiye Türkçesi
TTRT: Tatar Türkçesi
YUT: Yeni Uygur Türkçesi

KAYNAKÇA

- ADALI, Oya (2004), *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Ankara.
- AKÇATAŞ, Ahmet (2004), *Cümlede Zaman, V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I 20-26 Eylül 2004*, Ankara, 97-103.
- ALKAYA, Ercan (2008), *Sibirya Tatar Türkçesi*, Ankara.
- ALYILMAZ, Cengiz (1994), *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum.
- ARGUNŞAH, Mustafa (2010), *Kıpçaklar ve Kıpçak Türkçesi, Tarihî Türk Lehçeleri Karahanlıca, Harezmce, Kıpçakça*, İstanbul, 169-299.
- ARIKOĞLU, Ekrem, (2007), *Hakas Türkçesi, Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 1085-1147; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ARIKOĞLU, Ekrem, (2007), *Tuva Türkçesi, Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 1149-1228; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ATA, Aysu (2002), *Harezm- Altın Ordu Türkçesi*, İstanbul.
- ATABAY, Neşe - KUTLUK, İbrahim - ÖZEL, Sevgi (2003), *Sözcük Türleri*, Ankara, Yöneten ve Yayına Hazırlayan: Doğan AKSAN.
- AY, Özgür, *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Fiil Çekimi*, 2009.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2004), *Türkçenin Grameri*, Ankara.
- BARUTÇU-ÖZÖNDER F. Sema (1999), *Türk Dilinde Fiil ve Fiil Çekimi, Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara, 56-64.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- BAŞDAŞ, Cahit - KUTLU Abdulmukaddes (2004), *Kırgız Türkçesi Grameri*, Diyarbakır.
- BAZIN, Louis (2010), *Türkmence, Türkçenin Derin Yapısı*, Ankara, 553-574, çev. Efrasiyap GEMALMAZ.
- BOZKURT, Fuat (1995), *Türkiye Türkçesi*, İstanbul.
- BOZKURT, Fuat (2004), *Türkiye Türkçesi Türkçe Öğretiminde Yeni Bir Yöntem*. İstanbul.
- BURAN, Ahmet – ALKAYA Ercan (2007), *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Ankara.
- BURAN, Ahmet (2008), *Makaleler*, Ankara, Yayına Hazırlayanlar: Ercan ALKAYA – Kaan YALÇIN – Murat ŞENGÜL.
- COŞKUN, Volkan (2000), *Özbek Türkçesi Grameri*, Ankara.
- DEMİR, Nurettin - YILMAZ, Emine (2010), *Türkçe El Kitabı*, Ankara.
- DEVELİ, Hayati (2010), *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I*, İstanbul.
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1963), *Türkçede Fiiller*, Ankara.
- ECKMANN, János (2009), *Çağatayca El Kitabı*, İstanbul, çev. Günay KARAAĞAÇ.
- EDİSKUN, Haydar (1999), *Türk Dilbilgisi*, İstanbul.
- EKER, Süer (2005), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. - KARAHAN Leyla – KİRİŞÇİOĞLU Fatih vd (2007), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I – Fiil-Basit Çekim*, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (1984), *Kutadgu Bilig Grameri – Fiil-*, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2005), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2007), Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Düşünceler, *Makaleler Dil – Destan – Tarih – Edebiyat*, Ankara, 359-363.
- ERDAL, Marcel (2004), *A Grammar of Old Turkic*, Leiden-Boston.
- ERGİN, Muharrem (1981), *Azeri Türkçesi*, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (1993), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (2010), *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

-
- GABAIN, A. von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, Ankara, çev. Mehmet AKALIN.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1978, 1995), *Erzurum İli Ağızları (İnceleme – Metinler - Sözlük ve Dizinler)*, C. I, Ankara.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1992), *Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin Formanlarının Enformatif Değerleri ve Bu Değerlerin İhtiyaç Hâlinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*, Erzurum.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1996), STT'nde işaretli (/Ø/) Görev Ögeleri Üzerine, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 6, Erzurum, 1-4.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (2010), *Türkçenin Derin Yapısı*, Ankara, Yayına Hazırlayanlar: Cengiz ALYILMAZ - Osman MERT.
- GENCAN, Tahir Nejat (2001), *Dilbilgisi*, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara.
- GÜNER-DİLEK Figen (2007), Altay Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 1009-1084; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1991), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1991), *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1974), *Türkçenin Ekleri*, Ankara.
- İLHAN, Nadir (2005), Türkçede Olumsuzluk, *Karaman Dil-Kültür ve Sanat Dergisi*, S. 1, Ankara, 271-279.
- İLKER, Ayşe (1997), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Ankara.
- JOHANSON, Lars (2007), *Türkçe Dil ilişkilerinde Yapısal Etkiler*, Ankara, çev. Nuretin DEMİR.
- KARA, Mehmet (2005), *Türkmen Türkçesi Grameri*, Ankara.
- KARAAĞAÇ, Günay (2009), *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul.
- KARAHAN, Leyla (1999), Fiil Terimi Üzerine, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara, 47-55.
- KARAHAN, Leyla (2009), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (1994), *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Ankara.
- KASAPOĞLU-ÇENGEL Hülya (2005), *Kırgız Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*, Ankara.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (1994), *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Ankara.
- KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2007), *Saha Türkçesi (Yakutça), Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 1229-1284; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- KOÇ, Kenan – DOĞAN, Oğuz (2004), *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara.
- KOÇ, Nurettin (1990), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara.
- KÖKTEKİN, Kâzım (2008), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara.
- KUBATOV, K. K. (2001), Kırgız ve Türkiye Türkçelerinde Fiil Kipleri, *Koomduk İlimder Jurnalı Sosyal Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Bişkek, Kırgızistan. 83-40.
- KUZNETSOV, Petro İ. (1997), Türkiye Türkçesinin Morfoetimolojisine Dair, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, Ankara, 193-262.
- KÜKEY, Mazhar (1972), *Uygulamalı Örneklerle Türkçede Fiiller*, Samsun.
- MERT, Osman (2008), Orhun Yazıtlarında Kullanılan İşaretsiz (/Ø/) Görev Ögeleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 38, Erzurum, 1-20.
- ÖNER, Mustafa (1998), *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Ankara.
- ÖZDEMİR, Emin (1989), Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1967*, Ankara, 177-203.
- ÖZEK, Fatih (2003), *Türkiye Türkçesi Ağızlarının Şekilbilgisi*, Elazığ, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ÖZKAN, Mustafa (2009), *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

-
- ÖZKAN, Nevzat (2007), Gagavuz Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 81-170; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ÖZTÜRK, Rıdvan (1997), *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Ankara.
- ÖZTÜRK, Rıdvan (2005), *Özbek Türkçesi El Kitabı*, Konya.
- PEKACAR, Çetin (2007), Kumuk Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 939-1008; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- SAGOL-YÜKSEKKAYA Gül den (2010), Harezm Türkçesi, *Tarihî Türk Lehçeleri Karahanlıca, Harezmce, Kıpçakça*, İstanbul, 89-168.
- ŞAHİN, Hatice (2005), Türkçede Zaman Belirleyicileri ile Kip ve Zaman Eklerinin Uyumu, *Fikret Türkmen Armağanı*, İzmir, 649-654.
- ŞAHİN, Hatice (2009), *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara.
- TABAKLAR, Özcan (2010), Karahanlılar ve Karahanlı Türkçesi, *Tarihî Türk Lehçeleri Karahanlıca, Harezmce, Kıpçakça*, İstanbul, 9-88.
- TAVKUL, Ufuk (2007), Karaçay - Malkar Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 883-938; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- TEKİN, Talat (2003), *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul.
- TEKİN, Talat (2003), Olumsuzluk Aki -ma / -me'nin Etimoloji, *Makaleler 1 Altayistik*, Ankara, Yayın Hazırlayanlar: Emine Yılmaz – Nurettin Demir.
- TEKİN, Şinasi (1990), -MA- Olumsuzluk Eki İle -DİK+ Eki Nereden Geliyor?, *İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*, İstanbul, 43-58.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1991), *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- TOPARLI, Recep – VURAL, Hanifi (2007), *Harezm Türkçesi*, Tokat.
- TOPRAK, Funda (2005), *Harezm Türkçesinde Fiil*, Ankara.
- TÜRK, Vahit (1999), Türkçede Şimdiki Zaman Kavramı, Çekimleri ve Ekleri, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1996*, Ankara, 291-340.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

-
- TÜRKYILMAZ, Fatma (1999), *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, Ankara.
- UĞURLU, Mustafa (2003), Türkiye Türkçesinde “Bakış” (“Aspektotempora”), *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*, S. 2003 / 5, Ankara, 124-133.
- UYGUR, Ceyhun Vedat (2007), Karakalpak Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 543-622; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2010), Dilek Kipleri ve Zaman Kavramı, *Dil Bilgisi Sorunları*, İstanbul, 45-58.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2010), Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi, *Dil Bilgisi Sorunları*, İstanbul, 33-52.
- YAMAN, Ertuğrul (1999), *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*, Ankara.
- YAZICI-ERSOY Habibe (2007), Başkurt Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 749-810; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- YAZICI-ERSOY Habibe (2007), Yeni Uygur Türkçesi, *Türk Lehçeleri Grameri*, Ankara, 355-428; Editör: Ahmet, B. ERCİLASUN.
- YILMAZ, Emine (2002), *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji*, Ankara.